

บทที่ 4

ลักษณะและบทบาทของยักษ์ ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

ยักษ์จัดเป็นอมนุษย์จำพวกหนึ่งที่มีเรื่องราวปรากฏหลายที่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นยักษ์ในลักษณะต่าง ๆ ทั้งยักษ์ดี ยักษ์เลว เพราะยักษ์มีหลายประเภทเช่น ยักษ์ที่เป็นกุมมเทวดา รุกขเทวดา ยักษ์เสนาบดี ยักษ์บริวารรับใช้ ท้าวเวสสวัณและยักษ์คิริจนา

ยักษ์เหล่านี้ได้ทำกุศลกรรม และอกุศลกรรมที่เป็นเหตุให้เกิดมาเป็นยักษ์แตกต่างกัน ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาปรากฏลักษณะต่าง ๆ ของยักษ์ที่น่าสนใจ เช่น กำเนิด ความตาย ที่อยู่อาศัย เป็นต้น รวมทั้งมีบทบาทเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น ๆ เช่น ท้าวเวสสวัณและพระพุทธรเจ้าเป็นต้นในหลายแง่ ฉะนั้นจึงควรจะได้มีการศึกษาลักษณะของยักษ์ว่าเป็นอย่างไร แตกต่างจากมนุษย์ในข้อไหน และยักษ์มีบทบาทเกี่ยวข้องกับใคร ในลักษณะเช่นไร เพื่อความเข้าใจที่ดียิ่งขึ้นเกี่ยวกับยักษ์ต่อไป

ลักษณะทั่วไป

ตามปกติแล้วยักษ์เป็นพวกที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติและมีความสามารถเกินกว่ามนุษย์ธรรมดา ยักษ์มีลักษณะคล้ายกึ่งเทวดาหรือจัดอยู่ในจำพวกเทวดา ดังที่ท่านแสดงไว้ในคัมภีร์อภิธานปิฎกที่เรียกว่า “ต้นกำเนิดเทวดา ท่านแสดงไว้แล้ว (ว่ามี 8 จำพวก) คือ ตระกูลสิทธเทวดา, ตระกูลภูตเทวดา, ตระกูลคุษกเทวดา, ตระกูลยักษ์เทวดา, ตระกูลรากษสเทวดา, ตระกูลกุมภันท์เทวดาและตระกูลปีศาจเทวดา”¹

ดังนั้น ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาจึงปรากฏว่า ยักษ์มีลักษณะที่ต่างจากมนุษย์หลายประการ เช่น กำเนิด รูปร่าง ฤทธิ์ความสามารถ เป็นต้น แต่เมื่อว่าโดยทั่วไปแล้ว สามารถจำแนกลักษณะของยักษ์ได้เป็น 2 ประการคือ

¹ พระโมคคัลลานมหาเถระ, คัมภีร์อภิธานปิฎกแปล แปลโดย พระมหาสมปอง มุทีโต (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 6.

ก. ลักษณะเฉพาะตน ยักษ์มีลักษณะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพราะผลของการกระทำในอดีต ทั้งที่เป็นกรรมดีและกรรมชั่ว เช่น ผลของกรรมดีทำให้ยักษ์มีลักษณะบางอย่างคล้ายเป็นผู้ที่มีอำนาจพิเศษเหมือนเทวดา แต่ผลของกรรมชั่วทำให้ยักษ์มีลักษณะบางอย่างที่น่ารังเกียจ นำหาวคกัวและทูกซ์ทรมานเหมือนกับพวกเปรตอสุรกาย ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา มีข้อความบอกลักษณะเหล่านี้ของยักษ์คือ

1. กำเนิด - ความตาย คัมภีร์พระไตรปิฎกได้จัดกำเนิดของสัตว์โลกไว้เป็น 4 อย่าง คือ

1.1 อัญชโยนิ	สัตว์เกิดในไข่
1.2 ชลาพุชโยนิ	สัตว์เกิดในเปลือกตม
1.3. สงเสทชโยนิ	สัตว์เกิดในถ้ำไคล
1.4 โอปปาติกโยนิ	สัตว์เกิดผุดขึ้น ²

ยักษ์จัดอยู่ในประเภทโอปปาติกโยนิ คือ พวกที่เกิดมาแล้วมีร่างกายเติบโตทันที ในตอนเกิดไม่ต้องอาศัยอะไรทั้งหมด อาศัยแต่เพียงกรรมเก่าอย่างเดียว ถ้าหากได้ทำกรรมดีมาก่อน ก็จะเกิดในกำเนิดของยักษ์ที่เป็นเทวดา ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ถ้าหากทำกรรมชั่วจะเกิดในกำเนิดของยักษ์ดิรัจฉาน แต่ในส่วนของกำเนิดยักษ์ดิรัจฉานนี้ จากการศึกษาค้นคว้า มีลักษณะคล้ายเป็นทางผ่านของผู้ที่ทำกรรมดีแล้วไปบังเกิดในภพภูมิที่สูงและดีกว่า กล่าวคือ มียักษ์หลายคนเกิดในกำเนิดยักษ์นี้แล้ว ต่อมาได้ทำกุศลกรรมต่าง ๆ แล้ว เมื่อจุติมักจะไปเกิดในภูมิที่ดีขึ้น เช่น ในเทวโลก หรือยังไม่จุติก็จะได้รับทิพยสมบัติในกำเนิดของยักษ์นั้น ตัวอย่างเช่น ในอรรถกถาอปทาน มีเรื่องเล่าถึงอดีตชาติของพระปัจจุปัจภูฐานัญญกัตถะว่า ท่านเกิดในกำเนิดยักษ์ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าอัสสทสสี เศร้าโศกเสียใจเพราะไม่ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าผู้ทรงพระชนม์อยู่ ต่อมาภายหลังเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ได้รับการชักชวนจากพระอัครสาวกให้สร้างพระสถูปบูชาพระสารีริกธาตุ เมื่อจุติจากกำเนิดยักษ์นั้นแล้วได้เสวยสมบัติในเทวโลกและจักรพรรดิสมบัติในมนุษย์โลก ในสมัยของพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันนี้เกิดในเรือนของตระกูลหนึ่งในเมืองสาวัตถี บรรลุนิติภาวะ ออกบวชแล้วได้สำเร็จ

² ที. ปา. 11/263/242

พระอรหันต์³ และยังมีเรื่องของผู้ที่เกิดในกำเนิดยักษ์ดิรัจฉานแล้วเป็นไปในทำนองดังกล่าวอีกหลายเรื่อง⁴

นอกจากนี้ ในอรรถกถาสุจิโลมสูตร ยังกล่าวถึงสุจิโลมยักษ์ ที่เมื่อได้บรรลุนิเวศน์แล้ว อรรถกถาของยักษ์ที่น่ารังเกียจก็อันตรธานไป ได้นุ่งผ้าทิพย์ ห่มผ้าทิพย์ โปกผ้าทิพย์ ทรงเครื่องประดับของหอมและมาลาทิพย์ มีผิวพรรณดั่งทอง ได้ปกครองเหล่าภุมมเทวดา⁵

ข้อมูลนี้แสดงว่า ยักษ์ที่เกิดในกำเนิดยักษ์ดิรัจฉาน ถึงแม้จะมีลักษณะที่ทุกข์ทรมาน น่ารังเกียจ แต่ถ้าทำกุศลกรรมแล้ว จะไปเกิดในกำเนิดที่ดีกว่านี้ หรือได้รับทิพย์สมบัติในกำเนิดของยักษ์นั้น

อนึ่งในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ไม่มีการกำหนดอายุขัยของยักษ์แต่อย่างใดว่า ต้องมีอายุเท่าใดจึงจะตาย แต่ยักษ์ก็ตกอยู่ในอำนาจของไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง ต้องจุติหรือเสียชีวิตเช่นกัน ดังนั้น จึงปรากฏการตายของยักษ์ในลักษณะต่าง ๆ เช่น ในอรรถกถายกขปหารสูตร มียักษ์ 2 คน ขณะกำลังเหาะไปในอากาศ พบพระสารีบุตรผู้กำลังเข้านิโรธสมาบัติ ยักษ์คนหนึ่งปรารถนาที่จะตีพระเถระเพราะเคยผูกเวรกันมาแต่ชาติอดีต ถึงแม้ยักษ์สหายจะห้ามปรามอย่างไรก็ตาม ได้ตีพระเถระที่ศีรษะอย่างแรงด้วยฝ่ามือ ยักษ์เกิดความแรร้อนอย่างใหญ่หลวงขึ้นในร่างกายเพราะบาปกรรมนั้น ตกลงจากอากาศสู่พื้นดิน ปฐพีให้ช่อง ถูกเปลวไฟจากอเวจีมหานรกสูบไปเกิดในนรก⁶

ในอรรถกถาสมันตปาสาทิกา กล่าวถึงยักษ์ว่า ชอบมาสิงมนุษย์ เมื่อภิกษุผู้เป็นอาจารย์ขับไล่ภูติผี ต้องการจะปลดปล่อยบุคคลที่ถูกยักษ์สิง จึงเรียกให้ยักษ์ออกมาแล้วพูดว่า จงปล่อย ถ้ายักษ์ไม่ปล่อย ภิกษุนั้นก็เอาแป้งหรือดินเหนียวทำเป็นรูปหุ่นแล้ว

³วิสุทธิชนวิลาสินี นาม ขุททกนิกายสุตฺตถาย อปทานวณฺณนา ทฺติโย ภาโก (กรุงเทพฯ ๑ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534), หน้า 162 - 163.

⁴ดูในอรรถกถาเล่มเดียวกัน หน้า 155, 205,

⁵พระพุทฺธโฆสะ, สารตฺถปฺปกาสนียา นาม สํยุตฺตนิคายสุตฺตถาย สคาถวคฺควณฺณนา ปฐโม ภาโก (กรุงเทพฯ ๑ : โรงพิมพ์วิญญูณ, 2532), ข้อ 237 หน้า 289.

⁶พระธรรมปาละ, ปรมตฺถทีปนียา นาม ขุททกนิกายสุตฺตถาย อุทานวณฺณนา (กรุงเทพฯ ๑ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533), ข้อ 34 หน้า 260 - 263.

ตัดอวัยวะ มีมือและเท้าเป็นต้นเสีย อวัยวะใดของหุ่นนั้นขาดไป อวัยวะส่วนนั้น ๆ ของยักษ์ก็เป็นอันถูกภิกษุตัดแล้วเหมือนกัน เมื่อศีรษะของรูปปั้นหุ่นถูกตัด ยักษ์ก็ตาย ภิกษุหมอบนั้นได้ฆ่ายักษ์ตายด้วยวิธีดังกล่าวนี้⁷

ในมิลินทปัญหาที่มีข้อความที่กล่าวถึงการสนทนาของพระเจ้ามิลินท์กับพระนาคเสนเถระ เกี่ยวกับความตายของยักษ์ว่า พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามว่า “ดูก่อนพระนาคเสน ในโลกนี้ยักษ์มีหรือไม่ว่าง”. พระนาคเสนทูลตอบว่า “ขอถวายพระพร มี”. พระเจ้ามิลินท์ “ยักษ์ก็ตายเหมือนสัตว์อื่น มิใช่หรือ”. พระนาคเสน “ขอถวายพระพรเป็นดั่งนั้น”. พระเจ้ามิลินท์ “ถ้าอย่างนั้น โฉนจึงไม่ปรากฏว่า มีใครได้พบซากศพยักษ์บ้างเล่าที่สุดแม้เพียงกลิ่นไอกี้ก็ไม่มากระทบจมูก”. พระนาคเสน “ขอถวายพระพร ซากศพของยักษ์มีอยู่ แต่บุคคลหารู้จักว่า เป็นซากศพของยักษ์ไม่ เพราะยักษ์เหล่านั้นกลายไปเป็นสัตว์ต่าง ๆ เช่น ตั๊กแตนบ้าง เป็นหนอนบ้าง เป็นมดแดง มดดำบ้างเป็นต้น”⁸.

จะเห็นว่า การตายของยักษ์นั้น เป็นไปในลักษณะที่ไร้ร่องรอยหรือรูปร่างให้เห็น เป็นการตายจากกำเนิดหนึ่งไปสู่อีกกำเนิดหนึ่ง เช่น นรก หรือสัตว์เดรัจฉาน ในทันทีทันใด ด้วยอำนาจของอุปปัจเจกกรรม คือ กรรมที่เป็นเหตุตัดรอนชีวิตในขณะนั้น และยักษ์กลายเป็นสัตว์มีชีวิตที่อาจเสียชีวิตเพราะการกระทำบางอย่างของมนุษย์ เพราะฉะนั้น เพื่อป้องกันการเบียดเบียนกันและกันในเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติไม่ให้ภิกษุฆ่าหรือเบียดเบียนยักษ์ เมื่อภิกษุฆ่ายักษ์ตาย ต้องอาบัติอุตถัจจย เมื่อเบียดเบียนทำให้ยักษ์เกิดทุกข์ ต้องอาบัติทุกกฏ⁹

2. เพศ ยักษ์มีการจำแนกออกเป็น เพศชาย เพศหญิง เช่นเดียวกับมนุษย์ ยักษ์เพศชายเรียกว่า ยักษ์ หรือตามภาษาบาลีว่า ยกฺโข ส่วนยักษ์เพศหญิง เรียกว่า ยักษิณีภาษาบาลีใช้คำว่า ยกฺขินี หรือ ยกฺขี เพศของยักษ์เป็นสิ่งที่คิดมาแต่ชาติอดีตก่อนที่จะมาเป็นยักษ์ เมื่อมาบังเกิดเป็นยักษ์ก็อยู่ในเพศชายหรือหญิงนั้นตามเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลง หรือด้วยการผูกเวรกันและตั้งความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเป็นยักษ์

⁷ พระพุทธโฆสะ, สมมุตปาสาทิกาย นาม วินยภูตถาย ปฐโม ภาค (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2532), หน้า 581 - 582.

⁸ ยัม ปันตยางกูร, ปัญญาพระยามิลินท์ พิมพ์ครั้งที่ 14 (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2533), หน้า 213 - 214.

⁹ คู วินย. 1/196/143.

หรือยักษิณี ก็ทำให้บุคคลไปเกิดเป็นยักษ์หรือยักษิณีตามเพศเดิมของตน เช่น ใน มตบัตติชชาดก ทศกนิบาต กล่าวถึงมฤทธิกะ ผู้เป็นนักปล้ำ ได้ต่อสู้กับพลเทพโอรส ของพระนางเทวคัพผา และได้ถูกพลเทพฆ่าตายในการประลอง จึงตั้งความปรารถนาไว้ ว่า ขอให้เกิดเป็นยักษ์และได้กินพลเทพ ครั้นเขาตายไปแล้วเกิดเป็นยักษ์ในดวงซื่อ กภาพัตติกะได้กินพลเทพสมความปรารถนา¹⁰ หรือเช่น ในอรรถกถาธรรมบท มีเรื่อง ของหญิงคนหนึ่งที่ยุติมนำมาให้เป็นภรรยาของสามี ต่อมานางตั้งครรภ์ หญิง หมันได้ทำอันตรายแก่ครรภ์ของนางโดยประการต่าง ๆ เช่น ประกอบยาให้แท้งถึง 3 ครั้ง เมื่อนางจะตายจึงผูกเวรและตั้งความปรารถนาว่า ขอให้เกิดเป็นนางยักษิณี และได้ กินทารกของหญิงหมันนั้น เมื่อตายแล้วเกิดเป็นแม่แมว แม่เนื้อ ในที่สุดเกิดเป็นนาง ยักษิณีกินทารกของหญิงหมัน¹¹

สรุปได้ว่า ยักษ์มีการแบ่งเป็นเพศชาย เพศหญิง เช่นเดียวกับมนุษย์ แต่เพศ ของยักษ์เป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากชาติอดีต ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ถ้าเคยเป็นชายมาก่อน เมื่อเกิดมาเป็นยักษ์ก็จะเกิดเป็นยักษ์เพศชาย ถ้าเคยเป็นหญิงก็จะเกิดเป็นยักษ์เพศหญิงที่ เรียกว่า ยักษิณี และด้วยการตั้งความปรารถนาบุคคลก็จะไปเกิดเป็นยักษ์หรือยักษิณีตามที่ ตั้งใจไว้

3. รูปร่าง คนในสมัยโบราณมีความเชื่อว่า โลกนี้เป็นที่สิงสู่ของยักษ์ และยักษ์คงจะมีรูปร่างคล้ายกับมนุษย์ ในอรรถกถาขยัตติชชาดก ท่านกล่าวว่า จะรู้จัก ยักษ์ได้ก็ด้วยการสังเกตลักษณะบางอย่างเท่านั้น กล่าวคือ ยักษ์จะมีนัยน์ตาแดง ไม่ กระพริบ และไม่มีเงาร่าง¹² ในสุจิโลมสูตร กล่าวว่า ยักษ์มีสัมผัสที่หยาบ¹³ แต่เมื่อยักษ์ โกรธหรือต้องการทำให้มนุษย์กลัว ยักษ์จะเนรมิตรูปร่างให้มีลักษณะดังนี้ คือ มีศีรษะ ใหญ่เหมือนนภูเขา ดวงตาทั้งสองข้างเหมือนดวงอาทิตย์ มีเขี้ยวคมยาวใหญ่ เช่นหัวคั่นไถ มีท้องเขี้ยวใหญ่ยาน มีแขนเหมือนลำคันทาล มีงมูกแบนวิกล และมีปากแดงใหญ่

¹⁰ชา. อ. 39/531.

¹¹พระพุทธโฆสะ, ธรรมปทภูตูกถา (ปฐโม ภาค) (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาเมฆกุ-
ราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 42 - 45.

¹²ชา. อ. 41/223.

¹³ส. สคต. 15/808/304.

เช่นกับปล่องภูเขา มีเส้นผมใหญ่เหลืองและหยาบ มีแวต่าน่ากลัวยิ่ง¹⁴ ในอรรถกถา ปัญจวจรชาดก ท่านกล่าววว่า ยักษ์มีลักษณะดังนี้ คือ สูงชั่วลำตาล ศีรษะเท่าเรือนยอด นัยน์ตาแต่ละข้างขนาดเท่าล้อเกวียน เขี้ยวแต่ละข้างเท่าหัวปลีตุ่ม หน้าขาว ท้องค่าง มือเท่าเขี้ยว¹⁵

บางที่ยักษ์ก็มีลักษณะรูปร่างวิกล น่าเกลียดไปต่าง ๆ เพราะผลกรรมที่ทำไว้ในชาติอดีต เช่น สุกิโถมยักษ์, ขรยักษ์¹⁶ หรือสิเลสโลมยักษ์ ที่มีขนเหนียวติดกรังทั่วตัว เป็นต้น¹⁷

สรุปได้ว่า ลักษณะรูปร่างของยักษ์เป็นสิ่งที่สังเกตได้ยาก เพราะยักษ์คงจะมีรูปร่างเช่นกับมนุษย์ต้องอาศัยการสังเกตจากลักษณะเฉพาะบางอย่างเท่านั้นจึงจะทราบได้ แต่เมื่อยักษ์ต้องการให้มนุษย์ตกใจกลัว ยักษ์สามารถที่จะเนรมิตรูปร่างให้ใหญ่โต แปลกพิสดาร น่าหวาดกลัวอื่น ๆ อีกหลายอย่าง เมื่อว่าโดยลักษณะของผลกรรมที่ทำให้เกิดเป็นยักษ์แล้ว ยักษ์ก็มีรูปร่างพิกล น่าเกลียดไปต่าง ๆ

4. อาหาร ยักษ์เป็นอมมนุษย์ที่ดำรงชีพอยู่ด้วยอาหาร คือ เนื้อมนุษย์และสัตว์ต่างๆ ในอรรถกถาหลายที่ มีเรื่องราวของยักษ์ที่ฆ่ามนุษย์กินเนื้อ เช่น ในอรรถกถา พุทธวงศ์ มีเรื่องของขรทราฐิกยักษ์ ที่แปลงร่างเป็นพราหมณ์มาขอกุมารทั้ง 2 ของพระมังคละโพธิสัตว์แล้วฆ่ากินเสีย¹⁸ หรือเรื่องยักษ์ในปายาสีราชัญญสูตร ที่คอยดักอยู่ตามปากทางกันดาร ทำอุบายหลอกลวงให้มนุษย์ผู้เดินทางไกลหลงเชื่อ ทิ้งเสบียงอาหารในระหว่างทาง เมื่อมนุษย์อ่อนล้าเพราะความหิวและเหน็ดเหนื่อย ก็เข้าจับกินเป็นอาหาร¹⁹ ในคัมภีร์ปรมัตตโชติกมहाอภิมมัตตสังคหฎีกา ท่านแสดงว่า แม้แต่ยักษ์เทวดาบางครั้งเมื่อมีความต้องการจะกินสัตว์นรก ก็จะเนรมิตตนเป็นแร้งยักษ์ กายักษ์ แล้วจับสัตว์

¹⁴ พระพุทธทศตะ, มหุรตฺตวิลาสินียา นาม ขุทฺทกนิกายกฺกุถาย พุทฺธวสฺสณฺณา (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533), ข้อ 4 หน้า 288.

¹⁵ ชา. อ. 36/57.

¹⁶ คูในวิทยานิพนธ์ เล่มนี้ หน้า 37.

¹⁷ ชา. อ. 36/57. ปัญจวจรชาดก

¹⁸ พระพุทธทศตะ, มหุรตฺตวิลาสินียา นาม ขุทฺทกนิกายกฺกุถาย พุทฺธวสฺสณฺณา (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533), หน้า 210.

¹⁹ ที. ม. 10/319/382.

นรกเหล่านั้นกิน²⁰ ในสมัยพุทธกาล ประชาชนต้องนำมนุษย์เป็น ๆ ไปเช่นสังเวทให้แก่ ยักษ์ดังที่ปรากฏในเรื่อง อาพวกยักษ์ และในสุคนชาดกเป็นต้น

นอกจากนี้ ยักษ์ยังชอบอาหารชนิดอื่น ๆ ที่มนุษย์ทำพิธีกรรมให้ เช่น อชกลापยักษ์ ชอบให้พวกมนุษย์มัดแพะเป็นกลุ่ม ๆ แล้วนำไปให้²¹ หรือฤๅษียักษ์ ผู้อาศัยอยู่ในไพรสณฑ์กุณฑลวัน ชอบให้พวกมนุษย์ทำพิธีกรรมให้ด้วยอาหารที่เจือด้วยรำและข้าวตอก²² แต่บางทีพวกยักษ์ก็มีลักษณะคล้ายพวกเปรต ต้องเสวยผลกรรม ด้วยการแสวงหาอาหารที่ปฏิภูม นารังเกียง มีอุจจาระ ปัสสาวะ น้ำลาย น้ำมูก เป็นต้น ดังเช่น นางยักษ์ฉิมและบุตรในอรรถกถาปิยงกรสูตร²³

จากข้อมูลเหล่านี้ สรุปว่า ยักษ์กินเนื้อมนุษย์และสัตว์อื่น ๆ เป็นอาหาร บางที ยักษ์ก็กินอาหารที่เจือด้วยพืชมีรำและข้าวตอก แต่อาหารบางอย่างของยักษ์เป็นสิ่งที่ นารังเกียง ไม่สะอาด เช่น ของปฏิภูมทั่วไป ทั้งนี้เป็นอาหารที่เกิดจากผลของกรรมในอดีต

5. ที่อยู่อาศัย ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ยักษ์มี 2 จำพวก คือ ยักษ์เทวดา และยักษ์ศิริจวาน ฉะนั้น ลักษณะที่อยู่ ที่อาศัยของยักษ์จึงมีการแบ่งเป็น 2 อย่าง ตามประเภทของยักษ์ดังนี้ คือ

5.1 จำพวกยักษ์ที่เป็นเทวดา เช่น ยักษ์บริวารของท้าวเวสสุวรรณ มีที่อยู่คือ สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ในเมืองอาพกัมันธา²⁴ และยักษ์ที่เป็น ภูมมเทวดา มีที่อยู่อาศัยตามสถานที่ต่าง ๆ ต่ำกว่าสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาลงมา เช่น ภูเขาใหญ่, ป่าหิมวันต์, เมืองกบิลพัสดุ์และเมืองราชคฤห์เป็นต้น ดังที่ปรากฏในมหาสมยสูตรว่า

²⁰ พระสังฆมณฑลสังฆคณาจารย์, ธรรมมาจริยะ, ปรมัตถสังคหะ มหาอภิธรรมมัตถสังคหะ ปรีเฉทที่ 5 เล่มที่ 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535), หน้า 111.

²¹ พระธรรมปาละ, ปรมัตถทีปนิยา ขุพุทธนิกายภูฏกถาย อุทานวณฺณนา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533), ข้อ 7 หน้า 67.

²² เล่มเดียวกัน ข้อ 18 หน้า 126.

²³ พระพุทธโฆสะ, สารตฺถุปลกาสินยา นาม สยุตฺตนิคายภูฏกถาย สกาวคค- วณฺณนา ปฐโม ภาค ข้อ 240 หน้า 292.

²⁴ ที. ปา. 11/214/216.

ยักษ์ 7,000 คน เป็นภุมมเทวดา อาศัยอยู่ในกรุงกบิลพัสดุ์ มีฤทธิ์ มีอำนาจ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งหน้ามาสู่ป่าเป็นที่ประชุมแห่งภิกษุทั้งหลาย. ยักษ์ 6,000 คน ที่อาศัยอยู่ในเขาเหมวต มีผิวพรรณต่างกัน มีฤทธิ์ มีอำนาจ มีรัศมี มียศ มุ่งหน้า มาสู่ป่าเป็นที่ประชุมแห่งภิกษุทั้งหลาย. ยักษ์ 3,000 คน ที่อาศัยอยู่ที่เขา สาคาคิริ มีผิวพรรณต่างกัน ๆ ล ๆ. ยักษ์ 500 คน อยู่ที่เขาวิศวามิตร มีผิวพรรณ ต่างกัน ๆ ล ๆ. ยักษ์ชื่อกุมภีร์ อยู่ในกรุงราชคฤห์ อาศัยเขาเวปุลละเป็นที่อยู่ ยักษ์ มากกว่าแสนไปเฝ้ายักษ์ชื่อว่ากุมภีร์นั้น แม้ยักษ์ชื่อว่ากุมภีร์ก็ได้มาสู่ป่าเป็นที่ ประชุมแห่งภิกษุทั้งหลาย.²⁵

5.2. จำพวกยักษ์ดิรัจฉาน มีที่อยู่อาศัย คือ บนโลกมนุษย์ หรือตามที่ ต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกและอรรถกถากล่าวถึงลักษณะที่อยู่อาศัย ของยักษ์จำพวกนี้โดย ละเอียดหลายที่ดังนี้

²⁵ที. ม. 10/241/291.

สศสหัสสา ว ขกษา
อิทธิมนฺโต ชุติมฺโนโต
โมทมานา อภิกกามุ
ฉสสสุสา เหมวตา
อิทธิมนฺโต ชุติมฺโนโต
โมทมานา อภิกกามุ
สาคาคิรา ดิสสสุสา
อิทธิมนฺโต ชุติมฺโนโต
โมทมานา อภิกกามุ
อิจเจเต โสพสสสุสา
อิทธิมนฺโต ชุติมฺโนโต
โมทมานา อภิกกามุ
เวสุสามิตฺตา ปณฺจสตา
อิทธิมนฺโต ชุติมฺโนโต
โมทมานา อภิกกามุ
กุมภีโร ราชคหิโก
ภิกฺโข นํ สศสสุสํ
กุมภีโร ราชคหิโก

ภุมฺมา กาบิลตฺตวา
วณฺณวณฺโต ชสสุสิโน
ภิกฺขุณํ สมิตฺติ วณํ ๆ
ขกฺษา นานตฺตวณฺณนิโน
วณฺณวณฺโต ชสสุสิโน
ภิกฺขุณํ สมิตฺติ วณํ ๆ
ขกฺษา นานตฺตวณฺณนิโน
วณฺณวณฺโต ชสสุสิโน
ภิกฺขุณํ สมิตฺติ วณํ ๆ
ขกฺษา นานตฺตวณฺณนิโน
วณฺณวณฺโต ชสสุสิโน
ภิกฺขุณํ สมิตฺติ วณํ ๆ
ขกฺษา นานตฺตวณฺณนิโน
วณฺณวณฺโต ชสสุสิโน
ภิกฺขุณํ สมิตฺติ วณํ ๆ
เวปุลลสุส นีเวสนํ
ขกฺษานํ ปยิริปาสติ ๆ
โสปาค สมิตฺติ วณํ ๆ

ก. บนพื้นดิน ที่อยู่ของอาพวกยักษ์ มีลักษณะเป็นวิมานตั้งอยู่บนดิน แวดล้อมไปด้วยกำแพงที่มีการรักษาอย่างดี มี ประตู ป้อม และซุ้มประตู ที่จัดไว้อย่างดี ข้างบนปกปิดด้วยข่ายสำริดเช่นกับหีบสูงถึง 3 โยชน์ ในวิมานนี้ มีรัตนบัลลังก์ทิพย์ สำหรับนั่งเสวยสิริในวันมงคล พร้อมทั้งมีหญิงบริวารอีกเป็นจำนวนมาก²⁶ นอกจากนี้ยังมีอชกลापกยักษ์ที่มีวิมานและนางสนม ตั้งอยู่ใกล้เมืองของพวกเขาเจ้ามัลละ²⁷

ข. ในป่า ยักษ์มักจะอาศัยป่าดงดิบเป็นที่อยู่ โดยเฉพาะปากทางเข้าออก เพื่อจะจับมนุษย์ที่เดินทางหลงเข้าไป เช่น สิเลสโลมยักษ์²⁸ หรือบางที่ยักษ์ก็อาศัยอยู่ตามพุ่มไม้ใหญ่ เช่น คุมพียักษ์²⁹ เป็นต้น

ค. ศาลา - วิหาร ยักษ์บางพวกอาศัยอยู่ตามศาลาสาธารณะนอกเมือง โดยแอบอยู่ตามซื่อเสา เพื่อคอยดักจับมนุษย์ที่เข้ามาในศาลา เช่น ยักษ์ในภคคชาดก³⁰ หรือวิหารร้างต่าง ๆ ยักษ์ก็ใช้เป็นที่อยู่ ดังนั้น ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์จึงทรงปรับอาบัติปาราชิก สำหรับภิกษุที่มีเจตนาร้ายส่งภิกษุอีกรูปหนึ่งไปสู่วิหารที่มียักษ์คร่ำย ต่อมาภิกษุที่เขาส่งไปนั้นถูกยักษ์ฆ่าตาย³¹

ง. บนต้นไม้ ยักษ์มักจะอาศัยอยู่ตามต้นไม้ใหญ่ภายนอกเมือง เช่น มรรคเทพยักษ์ผู้อาศัยอยู่ที่ต้นไม้ไทร³² ทีฆคาลยักษ์อาศัยอยู่ที่ต้นคาล³³ และนเพรุยักษ์

²⁶ พระพุทธโฆสะ, ปรมัตถโชติกาย นาม ขุททกนิกายฎฐกถาย สุตตนิปาตวณฺณนา ปฐโม ภาค หน้า 251 - 252.

²⁷ พระธรรมปาละ, ปรมัตถทีปนิยา นาม ขุททกนิกายฎฐกถาย อุทานวณฺณนา ข้อ 7 หน้า 67.

²⁸ ชา. อ. 36/57. ปัญจาวุชชาดก.

²⁹ ชา. อ. 38/481. คุมพียชาดก.

³⁰ ชา. อ. 37/20.

³¹ วินย. 1/161.

³² ชา. อ. 39/129. สุตตนิชาดก.

³³ พระพุทธโฆสะ, ปปลงฺกสูทนิยา นาม มขุฉิมนิกายฎฐกถาย อุปริปณฺณาสกาวณฺณนา ข้อ 7 หน้า 4.

อาศัยอยู่ที่คันทันสะเดา เมืองเวรัณชา³⁴ เป็นต้น

จ. ทำน้ำ - สระน้ำ - เกาะกลางทะเล ในพระไตรปิฎก และ อรรถกถา ปรากฏว่า ยักษ์มักอาศัยอยู่ตามทำน้ำ เช่น สุจิโถมยักษ์ อาศัยอยู่ที่ทำน้ำ ฝั่งสระ โบกขรณีแห่งบ้านคยาที่ใกล้ประคุ่มบ้าน มีเตียงที่เขายกหินกว้างไปวางไว้บนก้อนหิน 4 ก้อน เรียกว่า เตียงมีแม่แคว เป็นภูมิภาคซึ่งสกปรก เป็นที่ไหลออกแห่งของไม่สะอาด ต่าง ๆ มีน้ำลาย น้ำมูก เป็นต้น ของประชาชนที่มาจากทิศต่าง ๆ³⁵ หรือในสระน้ำก็เป็น อาศัยอยู่ของยักษ์ เช่น ยักษ์ในทวารวรมชาดก เป็นต้น³⁶ ในบางที่ท่านกล่าวถึงลักษณะที่ อยู่ของยักษ์ว่า เป็นเมืองบนเกาะกลางทะเล ไกลจากผู้คน มียักษ์และยักษ์นิ แปลงกาย เป็นสัตว์ต่าง ๆ เทียวไป ๆ มา ๆ³⁷

จากข้อมูลทั้งหมดนี้ ทำให้ทราบว่า ยักษ์มีที่อยู่อาศัย คือ บนสวรรค์ชั้น จาคุมหาราชิกา และบนโลกมนุษย์ตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น บนพื้นดิน ในป่า ต้นไม้ ศาลาวิหาร ทำน้ำ สระน้ำ และเกาะกลางทะเล เป็นต้น ผู้วิจัยเห็นว่า การที่ท่านกล่าวถึง ลักษณะที่อยู่ของยักษ์ว่า มีประการต่าง ๆ ดังกล่าวมานั้น อาจจะสร้างมาจากจินตนาการ ทางความคิดเรื่องภัยอันตรายต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามลักษณะของภูมิประเทศนั้น ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ ประชาชนในสมัยนั้น จะต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ หรืออาจจะเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อใน เรื่องสถานที่ อันเป็นที่เคารพสักการะ ในทำนองที่ว่า มีผู้เฝ้ารักษาคุ้มครองประจำท้อง ถิ่นนั้น ๆ

6. ฤทธิ์ คำว่า ฤทธิ์ มาจากคำว่า อิทธิ แปลว่า ความสำเร็จ ฤทธิ์ มี 10 อย่าง คือ

6.1 อธิภูฏานา อิทธิ

ฤทธิ์ที่อธิภูฏาน

6.2 วิกุพพนา อิทธิ

ฤทธิ์ที่แปลงได้ต่าง ๆ

³⁴ พระพุทธโฆสะ, สมณฑปาตาทิกา นาม วินยฎฐกถา (ปฐโม ภาค) หน้า 111 - 112.

³⁵ -----, ปรมตฺถโชติกา นาม ขุทฺทกนิกายฎฐกถาย สุตตนิปาตวณฺณา ทูติโย ภาค หน้า 112.

³⁶ ชา. อ. 35/196.

³⁷ ชา. อ. 39/532. ฆตปณฺจติชชาดก.

6.3 มโนมยา อิทฺธิ	ฤทธิ์ที่สำเร็จด้วยใจ
6.4 ญาณวิปัสสรา อิทฺธิ	ฤทธิ์ที่แผ่ไปด้วยญาณ
6.5 สมาธิวิปัสสรา อิทฺธิ	ฤทธิ์ที่แผ่ไปด้วยสมาธิ
6.6 อริยา อิทฺธิ	ฤทธิ์ของพระอริยะ
6.7 กัมมวิปากชา อิทฺธิ	ฤทธิ์เกิดแต่ผลของกรรม
6.8 ปุณฺณวโต อิทฺธิ	ฤทธิ์ของท่านผู้มีบุญ
6.9 วิชฺชามยา อิทฺธิ	ฤทธิ์ที่สำเร็จแต่วิชา
6.10 ตตฺถ ตตฺถ สมนฺปปโยคปฺปจฺจยา	อิชฺฌณฺณญฺเฐน อิทฺธิ
	ชื่อว่า ฤทธิ์ ด้วยความหมาย
	ว่า สำเร็จ เพราะเหตุแห่ง
	การประกอบชอบในส่วน
	นั้น ๆ ³⁸

ยักษ์เป็นผู้ที่มีฤทธิ์ความสามารถเหนือมนุษย์ ฤทธิ์ของยักษ์ท่านจัดเป็น กัมม-วิปากชฤทธิ์ คือ ฤทธิ์ที่เกิดขึ้นด้วยผลของวิบากกรรม เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกับกำเนิดยักษ์ ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาหลายที่ มีข้อความว่า ยักษ์เป็นมหิทฺธิโก ผู้มีฤทธิ์มาก³⁹ กล่าวคือพวกยักษ์เมื่อมาไม่ปรากฏเมื่อประหารก็ไม่ปรากฏ แต่สัตว์ที่พวกยักษ์ประหารแล้วย่อมตายในที่นั้น⁴⁰ ในชยัททิสชาดก กล่าวว่า พวกยักษ์มีรากไม้ชนิดหนึ่งทำให้หายตัวได้⁴¹ พวกยักษ์สามารถที่จะแปลงกายเป็นอะไรก็ได้ตามใจปรารถนา เช่น ในอรรถกถาฆตบัณฺฑิตชาดกกล่าวถึงยักษ์ผู้รักษาเมืองทวารวดี ที่ตั้งอยู่ใกล้สมุทร เมื่อเห็นศัตรูมา จะแปลงเพศเป็นลา ร้องเสียงเหมือนลา เมื่อนั้นนครทั้งสี่นั้นก็เลื่อนลอยไปอยู่บนเกาะแห่งหนึ่งกลางสมุทร ด้วยอำนาจของยักษ์ เมื่อพวกศัตรูไปแล้ว นครก็กลับมาประดิษฐานตามเดิม⁴² แม้ในเวลาจะกินมนุษย์ ยักษ์ก็จะเนรมิตออัฏฐาที่น่ากลัว เคี้ยวกินมนุษย์เหมือนเคี้ยวกินเหง้ามัน เพราะด้วยอำนาจของยักษ์ สรรวิระทั้งหมดของมนุษย์มี

³⁸ บุ. ปฏิสมุทฺธิท. 31/679/589.

³⁹ คูในพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ 32/410/560, 33/188/463, บุ. พุทฺธ. อ. 51/468/256, บุ. จริยา. อ. 52/208/187.

⁴⁰ พระพุทธโฆสะ, สมมุตปาสาทิกา นาม วินยญฺฐกถา (ปฐโม ภาค) หน้า 538.

⁴¹ ชา. อ. 41/206.

⁴² ชา. อ. 39/532. ฆตบัณฺฑิตชาดก.

ผมเป็นต้น จะเป็นเหมือนก้อนเนยใส⁴³ ในอรรถกถาอาพวกสูตรกล่าวถึงฤทธิ์ของอาพวก-
 ยักษ์ว่า สามารถเหยียบยอดภูเขาไกรลาส ประมาณ 50 โยชน์แล้วยืนอยู่บนภูเขานั้น
 ประกาศชื่อของตนเอง เสียงของอาพวกยักษ์ก้องกังวานไปทั่วชมพูทวีป ในการต่อสู้เพื่อ
 จะข่มพระพุทธเจ้า อาพวกยักษ์นี้ได้บันดาลให้เกิดลมบ้าหมู ฝนใหญ่ ฝนแผ่นดิน ฝน
 เครื่องประหาร ฝนถ่านเพลิง ฝนถ้ำร้าง ฝนทราย ฝนเปือกตม และความมืด เนรมิต
 เสนามืองค์ 4 ซึ่งถ้วนแล้วแต่มีรูปหลายอย่าง เพื่อทำลายพระพุทธเจ้า แต่ก็ไม่สามารถทำ
 อันตรายให้เกิดแก่พระพุทธองค์ได้ นอกจากนี้อาพวกยักษ์ยังมีอาวุธพิเศษ ชื่อว่า ทุสสาธูร
 ซึ่งเป็นหนึ่งในอาวุธที่ดีที่สุดในโลก คือ 1. วชิราธูร ของท้าวสักกะ 2. คทาธูร ของท้าว-
 เวสสวัณ 3. นัยนาธูร ของพญายม และ 4. ทุสสาธูร ของอาพวกยักษ์ ทุสสาธูรนี้ ถ้า
 อาพวกยักษ์ปล่อยไปในอากาศ ฝนจะไม่ตกตลอด 12 ปี ถ้าปล่อยไปในแผ่นดิน
 รุกขชาติมีต้นไม้และหญ้าทั้งหมด เป็นต้น เหี่ยวแห้งแล้วจะไม่งอกขึ้นอีกในระหว่าง 12 ปี
 ถ้าปล่อยไปในสมุทร น้ำจะแห้งหมดเหมือนหยาดน้ำบนกระเบื้องร้อน ถ้าปล่อยไปที่
 ภูเขาสิเนรุ ภูเขาก็จะแตกกระจายเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย⁴⁴

ข้อมูลนี้แสดงว่า ยักษ์เป็นอมนุษย์ที่มีฤทธิ์มาแต่กำเนิด เรียกว่า กัมมวิปากช-
 ฤทธิ์ คือฤทธิ์ที่เกิดขึ้นตามผลของกรรม ยักษ์ไปมาไม่ปรากฏร่องรอย สามารถแปลงกาย
 ได้ตามใจปรารถนา ยักษ์สามารถบันดาลให้เกิดสิ่งที่น่ากลัว น่าเกรงขามได้หลายอย่าง
 พร้อมทั้งมีอาวุธ ที่มีอำนาจพิเศษอื่น ๆ อีก

7. อุปนิสัย เรื่องราวของยักษ์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา
 ทำให้ทราบว่า ยักษ์มีอัธยาศัยแตกต่างกัน ยักษ์บางพวกมีอัธยาศัยดุร้าย เป็นศัตรูกับมนุษย์
 ยักษ์บางพวกมีอัธยาศัยดี คอยช่วยเหลือมนุษย์ ในอภินายกสูตรกล่าวว่า ยักษ์มีอุปนิสัย
 ต่างกันไปตามลำดับชั้นคือ ยักษ์ชั้นสูงบางพวกเลื่อมใสต่อพระพุทธเจ้า ยักษ์ชั้นสูงบาง
 พวกไม่เลื่อมใสต่อพระพุทธเจ้า ยักษ์ชั้นกลางบางพวกเลื่อมใสต่อพระพุทธเจ้า ยักษ์ชั้น
 กลางบางพวกไม่เลื่อมใสต่อพระพุทธเจ้า ยักษ์ชั้นต่ำบางพวกเลื่อมใสพระพุทธเจ้า ยักษ์

⁴³ พระพุทธโฆสะ, สารตฺถปุปกาสิกขิยา นาม ตํยุตฺตนิกายฎฺฐกถาย สคาถวคฺค-
 วณฺณนา ปฐโม ภาค ข้อ 246/301.

⁴⁴ เล่มเดียวกัน หน้า 305 - 307.

ชั้นต่ำบางพวกก็ไม่เลื่อมใสต่อพระพุทธเจ้า⁴⁵ ดังนั้นจึงสามารถจำแนกลักษณะนิสัยของ
 ยักษ์ออกเป็น 2 ฝ่ายดังนี้คือ

7.1. ฝ่ายชั่ว โดยมากมีลักษณะนิสัยที่ไม่เลื่อมใสต่อพระพุทธเจ้า
 ไม่งดเว้นจากเวร 5 คือ ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิฉาจาร มุสาวาท และการดื่ม
 น้ำเมาสุราเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท⁴⁶ อนึ่งแม้แต่ ยักษ์ที่เป็นบริวารของท้าว
 เวสสวัณ ก็ปรากฏว่ามีนิสัยหยาบช้ำ สามหาว โលนเล่น เช่น บางพวกชอบจับเอาวัว
 มาเป็นม้าขี่เล่น จับไปในทิสน้อย ทิศใหญ่ บางพวกก็ชอบจับเอาสัตว์ 4 เท้าต่างๆ มาเป็น
 พาหนะ หรือชอบจับเอาหญิงที่มีครรภ์มาขี่เล่นแทนช้างแทนม้า เพราะหญิงมีครรภ์นั้นมิ
 ความอดกลั้นเวลาโน้มตัวลง ส่วนหญิงนอกนี้ ยักษ์ก็ใช้เทียมยาน หรือบางพวกก็ชอบ
 จับเอาบุรุษ ที่อยู่ตามชายแดนและคนป่าเถื่อนหรือพวกมิจฉาทิฐิทำเป็นพาหนะ หรือแม้
 แต่จับเอาเด็กชายเด็กหญิงมาทำเป็นพาหนะเทียมรถ⁴⁷

7.2. ฝ่ายดี ยักษ์พวกนี้มีจิตใจใฝ่ธรรมอย่างแรงกล้า หวังความ
 หลุดพ้นจากวัฏฏะ มักจะมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อฟังธรรม เช่น ยักษ์ในมหาสมยสูตร⁴⁸
 หรือสาตาคิริยักษ์และเหมวตยักษ์⁴⁹ เป็นต้น บางที่ยักษ์ก็มีใจเมตตาช่วยเหลือคนดี ลงโทษ
 คนชั่ว เช่น ยักษ์ที่รักษาพระนคร ไม่พอใจมัจฉยมานพ ที่สั่งให้คนทำร้ายมาดั่งคดาบส ผู้
 เป็นพระโพธิสัตว์ พวกนั้นมาลงโทษมานพและพวกพราหมณ์ ด้วยการบิดคอให้ขาด⁵⁰
 ยักษ์บางคนก็แสดงออกถึงความมีจิตใจที่ดีงาม เป็นเหมือนทูตสวรรค์ด้วยการมาบอกข่าว
 การอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้า เช่น ยักษ์ตนหนึ่ง ในชคฺกัณณิกัตเถราปทาน⁵¹

⁴⁵ที. ปา. 11/208/208.

⁴⁶เล่มเดียวกัน หน้า 208 - 209.

⁴⁷พระพุทธโฆสะ, สุมงฺคฺลวีสานินยา นาม ทิฆนิกายญฺฐกถาย ปาฎิกวคฺควณฺณา
 ตติโย ภาโค ข้อ 280 หน้า 157.

⁴⁸ที. มหา. 10/241/291.

⁴⁹พระพุทธโฆสะ, ปรมตฺถโชติกาย นาม ขุทฺทกนิกายญฺฐกถาย สุตฺตนิปาตวณฺณา
 ปฐโม ภาโค ข้อ 169 หน้า 238.

⁵⁰ชา. อ. 41/12. มาดั่งคชาดก.

⁵¹ปุ. อปทาน. 32/412/571.

สรุปว่า ยักษ์มีนิสัยแตกต่างกัน บางพวกก็เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า บางพวกก็ไม่เลื่อมใส ยักษ์ฝ่ายชั่ว มีลักษณะนิสัย คือ ไม่เลื่อมใสต่อพระพุทธเจ้า ไม่ประพฤติอยู่ในศีล 5 ส่วนยักษ์ฝ่ายดีมีลักษณะนิสัย คือ จิตใจใฝ่ธรรม มีความเมตตากรุณาต่อมนุษย์ช่วยเหลือคนดี บางทีก็ชอบนำข่าวที่ประเสริฐมาบอก การที่ยักษ์มีนิสัยแตกต่างกัน เช่นนี้ ทำให้เข้าใจได้ว่า ยักษ์มีส่วนที่คล้ายกับมนุษย์มากที่สุดในด้านจิตใจ เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะว่า ยักษ์ได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ที่ยังต้องวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏเช่นเดียวกัน ฉะนั้น การที่ยักษ์มีจิตใจอุปนิสัยไม่เหมือนกัน เกิดจากการตั้งสมจิตสันดานที่ดีหรือเลวในภพภูมิที่ล่วงแล้วแตกต่างกัน

8. ปัญญา ในด้านของปัญญา ยักษ์บางคนนอกจากจะมีฤทธิ์ตามธรรมชาติของยักษ์แล้ว ยังมีปัญญาลาดรอบรู้ ในธรรมของพระพุทธเจ้า และเข้าใจสภาพธรรมต่างๆ เป็นอย่างดี ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาปรากฏเรื่องราวของยักษ์ที่สามารถถามปัญหากับพระพุทธเจ้า ในข้อธรรมะที่ลึกซึ้งเกินวิสัยของคนทั่วไป นอกจากพุทธวิสัยเท่านั้น เช่น อาพวกยักษ์ทูลถามปัญหาว่า“อะไรหนอเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจอันประเสริฐของคนในโลกนี้ อะไรหนอที่บุคคลประพฤติดีแล้วนำความสุขมาให้ อะไรหนอเป็นรสอันล้ำเลิศกว่ารสทั้งหลาย นักปราชญ์ทั้งหลาย กล่าวชีวิตของผู้ที่เป็นอยู่อย่างไรว่า ประเสริฐสุด”⁵²

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า “ศรัทธาเป็นทรัพย์อันประเสริฐของคนในโลกนี้ ธรรมอันบุคคลประพฤติดีแล้วนำความสุขมาให้ ความสัตย์แท้ เป็นรสอันล้ำเลิศกว่ารสทั้งหลาย นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวชีวิตของผู้ที่เป็นอยู่ด้วยปัญญาว่าประเสริฐสุด”⁵³

⁵² ส. ส. 15/840/314.

กีสุท วิตถุ์ ปุริสสตุ เสฎฐัน
กีสุ สุฉินฺณํ สุขมาวหาติ
กีสุ หเว สารุตรํ รสถาน
กถชีวี ชีวิตมาหุ เสฎฐนฺติ ฯ

⁵³ เล่มเดียวกัน ข้อ 841 หน้า 316.

สทฺธิธ วิตถุ์ ปุริสสตุ เสฎฐัน
ธมฺโม หเว สุฉินฺโณ สุขมาวหาติ
สจฺจํ หเว สารุตรํ รสถาน
ปญฺญาชีวี ชีวิตมาหุ เสฎฐนฺติ ฯ

หรือในส่วนของสภาวะธรรมต่างๆ ยักษ์ก็แสดงออกถึงความรอบรู้เช่นกัน ดังเช่น ปัญหาที่อินทกยักษ์ทูลถามว่า “ท่านผู้รู้ทั้งหลาย ไม่กล่าวรูปว่าเป็นชีพ สัตว์นี้จะประสพร่างกายได้อย่างไรหนอ กระดูกและก้อนเนื้อจะมาแต่ไหน สัตว์นี้จะติดอยู่ในครรภ์ได้อย่างไร”⁵⁴

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า

รูปนี้เป็นกลดะก่อน จากกลดะเป็นอัพพุทะ จากอัพพุทะเกิดเป็นเปลี จากเปลี เกิดเป็นฉนะ เกิดเป็น 5 ปุ่ม (ปีณฺจสาขา) ต่อจากนั้น มีผมนและเล็บเกิดขึ้น มารดาของสัตว์ในครรภ์บริโภคน้ำโภชนาหารอย่างใด สัตว์ผู้อยู่ ในครรภ์ มารดานั้น ก็ยังอรรถภาพให้เป็นที่ไปด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์นั้น⁵⁵

นอกจากนี้ยังมียักษ์อีกหลายคนที่มีปัญญาเข้าใจในธรรมของพระพุทธศาสนา เป็นอย่างดี อาทิ มณิกัททยักษ์⁵⁶, สุจิโลมยักษ์, สาตาคิริยักษ์, และเหมวตยักษ์

อนึ่ง สิ่งที่แสดงถึงความเป็นผู้มีปัญญาคืออย่างยิ่งของยักษ์ คือ ในพุทธกาลนี้มียักษ์ที่ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว สามารถเห็นแจ้งบรรลุดุธรรมขั้นสูงเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบัน คือ ชนวสยักษ์,⁵⁷ สุจิโลมยักษ์, อาพวกยักษ์, สาตาคิริยักษ์, เหมวตยักษ์

⁵⁴ ส. ส. 15/802/303.

รูปี น ชีวนติ วทนติ พุทธา
กถิ นวขิ วินุทติม สรีริ
กตสฺส อฏฐียกปิณฺฑาเมติ
กถิ นวขิ สชฺชติ คพฺภสฺสมินฺติ ฯ

⁵⁵ เล่มเดียวกัน ข้อ 808 หน้า 303.

ปฐุมิ กถถิ โหติ	กถลา โหติ อพฺพุทฺ
อพฺพุทา ชายเต เปลิ	เปลิ นิพฺพคฺคตฺติ มโน
ฉนา ปสาชา ชายนฺติ	เกสา โลมา นขาปิ จ
ยกฺขสฺส กุณฺชติ มาตา	อนนํ ปานณฺจ โภชนํ
เตน โส คคฺคตฺติ ยาเปติ	มาตฺตฺกิกฺกณฺคฺคโต น โสติ ฯ

⁵⁶ คูใน ส. ส. 15/ 810/306.

⁵⁷ คูใน ที. ม. 10/191/235.

จากข้อมูลนี้ชี้ให้เห็นว่า ยักษ์จัดว่าเป็นอมนุษย์ที่มีปัญญาดี สามารถรอบรู้ เข้าใจธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างลึกซึ้ง และยังสามารถที่จะบรรลุธรรม เป็น อริยบุคคลชั้นโสดาบันได้

ข. ลักษณะทางสังคม

ยักษ์มิได้อยู่คนเดียวเสมอ มีการรวมกลุ่มกัน หรือจัดแบ่งเป็นพวกตาม ลักษณะทางสังคมของยักษ์ เช่น ลำดับชั้นตามฐานะ, หน้าที่ และการประชุม เป็นต้น อันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของยักษ์ที่มีต่อกัน ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้ คือ

1. ลำดับชั้น การจัดแบ่งฐานะในสังคมของยักษ์ เป็นไปตามสภาพของ ยักษ์แต่ละตนที่มีอยู่ โดยยักษ์มีลำดับชั้น 3 ลำดับคือ 1. ยักษ์ชั้นสูง เป็นผู้มีศักดิ์ใหญ่ ถึงพร้อมด้วยอานุภาพ 2. ยักษ์ชั้นกลาง 3. ยักษ์ชั้นต่ำ⁵⁸ นอกจากนี้ในการอยู่ร่วมกัน ยักษ์ ยังมีการแบ่งฐานะไปตามสถานะที่มีแต่กำเนิด หรือได้รับแต่งตั้งจากสังคมของยักษ์ คือ เป็นยักษ์, เป็นยักษ์นิมิ, เป็นบุตรยักษ์, เป็นธิดายักษ์, เป็นมหาอำมาตย์ยักษ์, เป็นบริษัท ยักษ์ และเป็นยักษ์ผู้รับใช้⁵⁹ โดยยักษ์ทั้งหมดมีท้าวเวสสวัณเป็นผู้ปกครอง

การจัดลำดับชั้นฐานะทางสังคมของยักษ์ มีการจัดลดหลั่นไม่เสมอกัน ทั้งนี้ เป็นเพราะยักษ์เหล่านี้มีการทำกรรมดี กรรมชั่ว ในอดีตชาติมากน้อยแตกต่างกัน ยักษ์ บางคนที่เคยทำกรรมดีมากกว่า ก็เกิดเป็นยักษ์ชั้นสูง ส่วนยักษ์ที่สั่งสมกรรมดีมาน้อย ทำกรรมชั่วมากกว่าก็เกิดเป็นยักษ์ที่มีฐานะต่ำลงมาเป็นลำดับ ซึ่งเป็นไปตามคติความ เชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ว่า กรรมเป็นผู้จำแนกสัตว์ให้แตกต่างกัน แต่การแบ่งฐานะ ตามหน้าที่ในครอบครัวหรือสังคมของยักษ์คล้ายกับมนุษย์อย่างยิ่ง

2. หน้าที่ ยักษ์ทุกคนเป็นบริวารของท้าวเวสสวัณ ซึ่งเป็นหนึ่งในจตุ-โลกบาล ผู้รับผิดชอบดูแลทุกข์สุขของมนุษย์และเทวดาในทิศเหนือ⁶⁰ ดังนั้นในการรับ ภาระที่มีขอบเขตกว้างใหญ่เพียงนี้ ยักษ์จึงต้องมีส่วนช่วยในฐานะบริวาร โดยยักษ์ทำ

⁵⁸ที่. ปา. 11/208/209.

⁵⁹เล่มเดียวกัน ข้อ 214 หน้า 216.

⁶⁰เล่มเดียวกัน ข้อ 213 หน้า 215.

หน้าที่เป็นคนรับใช้และทูตของของท้าวเวสสุวรรณ ตัวอย่างเช่น ทิมพรชนยักษ เป็นคน⁶¹ พวกยักษ์คอยรับใช้ท้าวเวสสุวรรณตามคราว ส่วนพวกนางยักษ์มีหน้าที่ต้องนำน้ำไปให้ ท้าวเวสสุวรรณ โดยใช้ศีรษะทูนไปตามวาระ 4 - 5 เดือน จนบางครั้งนางยักษ์ที่มีกาย เหนื่อยล้า ต้องเสียชีวิตไป⁶² ในการรับใช้ท้าวเวสสุวรรณนี้ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ แม้แต่ยักษ์ อคิดพระเจ้าพิมพิสาร หรือที่เรียกว่าชนวสภยักษ ผู้เป็นโสดาบัน ก็ต้องทำธุระที่ท้าว- เวสสุวรรณใช้ให้ทำ⁶³

ในอรรถกถาอาฏานาฏิยสูตรท่านกล่าวว่า ในเมืองวิสาขราชธานีของท้าว เวสสุวรรณ มียักษ์เสนาบดี 28 คน ยักษ์รักษาพระนคร 12 คน และยักษ์เฝ้าประตูนิเวศน์ 12 คน ยักษ์ทั้งหมดมีหน้าที่คนละแผนก เช่น ในราชการของท้าวเวสสุวรรณ ยักษ์ผู้รักษา พระนคร จะถือข่าวไปประกาศแก่ยักษ์ผู้รักษาประตู 12 คน ถัดจากนั้นยักษ์ผู้รักษา ประตู จึงนำข่าวนั้นไปให้แก่ท้าวเวสสุวรรณ เป็นต้น⁶⁴

สรุปได้ว่ายักษ์มีหน้าที่ต้องรับใช้ท้าวเวสสุวรรณ ซึ่งเป็นผู้ปกครองยักษ์ทั้งหมด โดยการเป็นทูตส่งข่าวสาร หรือคอยรับใช้ตามคราว แม้แต่ในเมืองของท้าวเวสสุวรรณก็มีการทำหน้าที่ตามแผนก ส่วนพวกนางยักษ์ มีหน้าที่ต้องนำน้ำไปให้ท้าวเวสสุวรรณ ผลัด กันไปจนกว่าจะพ้นวาระ

3. การประชุม จากการศึกษาค้นคว้าในพระไตรปิฎกและอรรถกถาพบว่า ยักษ์มีการประชุมกันเสมอ เพื่อพบปะกัน หรือเพื่อวินิจฉัยธรรมร่วมกับเทวดาทั้งหลาย โดยสถานที่ประชุมนั้น ปรากฏในอาฏานาฏิยสูตรว่า ยักษ์ที่เป็นบริวารของท้าวเวสสุวรรณ ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา จะมีการประชุมที่สภาชื่อ ภคลาวดี ในเมืองวิสาขราชธานี อันเป็นที่อยู่ของท้าวเวสสุวรรณ สถานที่ประชุมแห่งนี้มีการพรรณาวัวอย่างละเอียดว่า เป็น มณฑปแก้วประมาณ 12 โยชน์ ล้อมรอบด้วยเถาว์วัลย์ ตั้งอยู่ที่ฝั่งสระโบกขรณี ณ ที่นั้นมีต้นไม้เป็นอันมาก มีผลเป็นนิจ คารคาศด้วยหมุ่นกต่าง ๆ มีนกกยูง นกกระเรียน นก

⁶¹ พระพุทธโฆสะ, ปปัญจสุทธานิยา นาม มหุณิมนิกายฎฐกถาย ทูติโย ภาค ข้อ 331 หน้า 151.

⁶² พระพุทธโฆสะ, ธมมปทฎฐกถา (ปฐโม ภาค) หน้า 45.

⁶³ คูใน ที. ม. 10/192/237.

⁶⁴ พระพุทธโฆสะ, สุมงฺควิลาสินิยา นาม ทิมนิกายฎฐกถาย ปาฎิกวคฺควณฺณา ตติโย ภาค ข้อ 281 หน้า 159.

ดูเหว่าอันมีเสียงหวานประสานเสียง มีนกร้องชื่อว่า ชีวะ ชีวะ และนกบางเหล่าที่มีเสียงปลุกใจ มีไก่ป่า มีปู นกโปกขรสาตกะ อยู่ในสระปทุม⁶⁵

ส่วนยักษ์ที่เป็นเสนาบดีของท้าวเวสสุวรรณ จะมีการประชุมกันร่วมกับพวกเทวดา เพื่อสนทนาวิจิตรธรรม เดือนละ 8 ครั้ง ที่มีฉัพชื่อนี้ว่า นาควดี อันมีพื้นปูด้วยมโนศิลาลาด ในป่าหิมวันต์⁶⁶

จากข้อมูลนี้ทำให้เห็นว่า ยักษ์มีการประชุมกันเหมือนกับสังคมของมนุษย์ และการประชุมกันเพื่อวิจิตรธรรมร่วมกับเทวดาทั้งหลายนั้น แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้สนใจในธรรม และมีความปรารถนาที่จะทำชีวิตของตนให้สูงขึ้นกว่าการเป็นยักษ์ ความสัมพันธ์ของยักษ์กับมนุษย์ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

ในพระไตรปิฎกและอรรถกถากล่าวถึงยักษ์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับมนุษย์ในหลายลักษณะ มีทั้งที่ดีและร้าย ความสัมพันธ์ของยักษ์กับมนุษย์มักเป็นไปตามลักษณะคติความเชื่อที่ว่า ยักษ์เป็นอมมนุษย์ประเภทภูติผี ปีศาจ จะคบหากันฉันมิตรนั้นไม่มี เพราะยักษ์เป็นศัตรูของมนุษย์ที่คอยรบกวนหรือทำอันตรายให้โดยประการต่างๆ เมื่อมนุษย์หวาดกลัวก็แสวงหาวิธีป้องกัน ที่จะทำให้พ้นจากอันตรายของยักษ์ ดังนั้นในพระพุทธศาสนาจึงปรากฏความเชื่อในเรื่องที่ว่า ยักษ์มาทำอันตรายให้มนุษย์ในหลายลักษณะ และมีการป้องกันอันตรายจากยักษ์ด้วยวิธีต่างๆ

อันตรายของยักษ์

ยักษ์รบกวนทำอันตรายให้กับมนุษย์ด้วยวิธีต่างๆ เช่นยักษ์บางคนจะใช้อุบายหลอกล่อทำให้มนุษย์หลงเชื่อแล้วฆ่ากินเนื้อ ในอรรถกถาคุมพินชาดก กล่าวถึงกุมพิน ยักษ์อาศัยอยู่ตามพุ่มไม้ในดง ลาดใบไม้ไผ่ก่อนน้ำอ้อยที่ผสมยาพิษอย่างแรงวางไว้ในดง ส่วนตนเองเที่ยวเคาะไม้ในที่ใกล้ทาง ทำที่หาน้ำผึ้งอยู่ พวกคนไม่รู้คิดว่า เขาคงจะวางน้ำอ้อยไว้เพื่อต้องการบุญ จึงกินเข้าไปแล้วเสียชีวิต ต่อจากนั้นพวกยักษ์ก็พากันมากิน

⁶⁵ ที. ปา. 11/212/214.

⁶⁶ พระพุทธโฆสะ, ปรมัตถโชติกา ย ขุททกนิกายภูตถาย สุตตนิပါတวณฺณา ปฐโม ภาค หน้า 226.

เนื้อของคนเหล่านั้น⁶⁷ ในอรรถกถาพุทธวงศ์ มียักษ์ชื่อนรเทพ มีฤทธิ์มาก แปลงตัวเหมือนพระราชาในนครหนึ่ง ทั้งรูปร่างทรวดทรง แล้วฆ่าพระราชาดังจริงกินเสีย และยักษ์นี้ยังจับพวกหญิงที่รู้ความลับของตนกินเป็นจำนวนมาก⁶⁸ บางทีก็ทำให้มนุษย์เดือดร้อน ด้วยการเข้ามาสิงร่างทำให้เป็นบ้า ดังเช่น กามินทอำมาตย์ในมหอสถาตถกถุยกษัตริย์นรเทพสิงทำให้เป็นบ้า⁶⁹ ในอรรถกถาสุจิโลมสูตรท่านกล่าวว่า ยักษ์มีวิธีทำให้มนุษย์เป็นบ้าจิตใจฟุ้งซ่าน คือ เนรมิตอศตภาพที่น่ากลัว มีหน้าขาว ท้องเขียว มือและเท้าแดง สีระชะโต นัยน์ตากลวง แสดงแก้มมนุษย์ ส่งเสียงที่น่ากลัว ยัดมือเข้าไปในปากของพวกคนที่กำลังพูด ขยี้หัวใจ เมื่อนั้นมนุษย์ก็จะเป็นบ้า มีจิตฟุ้งซ่าน⁷⁰

แม้แต่สาวกของพระพุทธเจ้า คือ ภิกษุ, ภิกษุณี, อุบาสก, อุบาสิกา ผู้ปฏิบัติธรรมอยู่ในป่าหรือในเสนาสนะอันเงียบสงัด ปราศจากคนพลุกพล่าน ก็ถูกยักษ์บางพวกผู้มีจิตประทุษร้าย รบกวน ด้วยการเดินตาม ยืนใกล้ นั่งใกล้ นอนใกล้ สาวกเหล่านั้น ผู้ยืน นั่งนอน⁷¹ หรือเบียดเบียนให้เกิดทุกข์ด้วยการทำให้โรคกำเริบบ่อยๆ ทำให้มีเนื้อและเลือดน้อย⁷²

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นว่า ยักษ์เป็นปฏิปักษ์ต่อมนุษย์คอยทำอันตรายให้โดยวิธีต่างๆ คือ ใช้อุบายหลอกลวงแล้วฆ่ากินเนื้อมนุษย์ หรือเข้าสิงร่างทำให้เป็นบ้า หรือทำให้มีจิตฟุ้งซ่าน บางทีก็รบกวนสาวกของพระพุทธเจ้าผู้ปฏิบัติธรรมอยู่ในป่า

⁶⁷ ชา. อ. 38/480.

⁶⁸ พระพุทธทศตะ, มจรตถวิลาสินียา นาม ขุททกนิกายกฐกถาย พุทธร่วมวณณนา (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2533), ข้อ 7 หน้า 381.

⁶⁹ ชา. อ. 43/313.

⁷⁰ พระพุทธโฆสะ, สารตถุปปกาสินียา นาม สยุตตนิคายกฐกถาย สคาถวคควณณนา ข้อ 237 หน้า 288.

⁷¹ ที. ปา. 11/214/216.

⁷² พระพุทธโฆสะ, สุมงคตวิลาสินียา นาม ทิมนิกายกฐกถาย ปาฎิกวคควณณนา ข้อ 282 หน้า 162.

วิธีป้องกันอันตรายจากยักษ์

เป็นธรรมดาอย่างหนึ่งของมนุษย์ตั้งแต่สมัยโบราณที่มักจะชอบคิดชอบสังเกต หาเหตุผลในปรากฏการณ์สิ่งที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว แม้แต่ภัยพิบัติที่ประสบจากธรรมชาติหรือจากสิ่งที่ไม่เห็นด้วยตาเปล่า เช่น อมนุษย์ ภูติ ผี ปีศาจว่า เกิดขึ้นอย่างไร อะไร เป็นสาเหตุ แล้วก็จะหาวิธีป้องกันตนให้พ้นจากสิ่งเหล่านั้น ดังเช่น ความเชื่อในการป้องกันอันตรายจากยักษ์ที่มารบกวนทำให้เดือดร้อน เป็นต้น โดยประชาชนในสมัยก่อนพุทธกาล มีความเชื่อกันว่ายักษ์จะกลัวใบตาลและเหล็ก ในอโยธยราชคกก่ลาวถึง นางยักษิณีตนหนึ่ง มากินพระโอรสของพระราชานในเมืองพาราณสีถึง 2 ครั้ง ในครั้งที่ 3 พระราชาให้ทำการป้องกันโดยวิธีคือ ใช้ใบตาลผูกไว้ที่พระหัตถ์และพระบาททั้งสองของพระเทวี แล้วให้พระเทวีและพระราชโอรสประทับอยู่ในเรือนเหล็กถึง 16 ปี จึงรอดพ้นได้⁷³

ในกรณีที่มนุษย์ถูกยักษ์สิง ตามความเชื่อของคนในสมัยก่อนพุทธกาลนั้น สามารถที่จะแก้ไขได้ 3 วิธี คือ 1. การเช่นสรวง (พลิกมม) 2. การทำพระปริตต์ (ปริตตกมม) และ 3. การวางยา (โอสชปริภาวิต)⁷⁴ โดยเฉพาะการสวดพระปริตต์ ถือว่าเป็นวิธีที่นิยมทำในพระพุทธศาสนา

พระปริตต์บทสวดป้องกันยักษ์

คำว่า ปริตต์ เป็นคำภาษาบาลี มาจากคำว่า ปริตฺต หรือ ปริตฺตา ในลังกา เป็น ปิริต มาจากปรี + ตา ราชู แปลว่า คู้มครอง, ป้องกัน, รักษา ผสมกันเป็นรูปศัพท์ว่า ปริตฺตา แปลว่า การคู้มครองรักษา หรือการคู้มครองป้องกัน ดังนั้นบทสวดพระปริตต์ก็คือ บทสวดที่ใช้ป้องกันและคู้มครองตัว โดยส่วนมากคัดเลือกมาจากพระสูตรหรือคาถาในพระไตรปิฎก ได้แก่ มงคลปริตต์, รตนปริตต์, กรณียเมตตปริตต์, ขันธปริตต์, โมรปริตต์, ธชัคคปริตต์, อาฏานาฎิยปริตต์⁷⁵ ทั้งหมดนี้ในประเทศไทยเรียกว่า

⁷³ชา. อ. 41/165.

⁷⁴ชา. อ. 37/286.

⁷⁵ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์, “วิเคราะห์เรื่องราวเกี่ยวกับพระปริต” ใน อายุบรรพระพจน์ อัสววิรุฬหการ และอนันต์ เหล่าเลิศวรกุล, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 129.

เจ็ดตำนาน เมื่อเพิ่มอังคณาปรีตต์, โขขมังคปรีตต์, อภยปรีตต์, และชยปรีตต์ รวมเป็นสิบสองตำนาน

เรื่องพระปรีตต์ ปรากฏในพระวินัยปิฎก จุลลวรรค และอังคณาตติกาย⁷⁶ว่า ภิษุณฺณกุกัณฺณภาพ เมื่อพระพุทฺธเจ้าทรงทราบจึงโปรดประทานพระพุทฺธานุญาติให้ ภิษุณฺณเมตตตาไปยังภูเขาล้านั้น เพื่อเป็นการคุ้มครองรักษา ป้องกันตนเอง โดยมีคาถาสำหรับสวดเป็นพระปรีตต์ เรียกว่า ชันฺนปรีตต์ นอกจากนี้ทรงสอนให้ภิษุณฺณใช้การเจริญเมตตตา เป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันตัว และเพื่อเป็นสวัสดิมงคลแก่ตนเอง โดยใช้พระสูตรคือ กรณียเมตตสูตร หรือกรณียเมตตปรีตต์⁷⁷

การนับถือพระปรีตต์ว่า เป็นของขลังและศักดิ์สิทธิ์ สามารถป้องกันยักษ์ได้ มีมาตั้งแต่สมัยก่อนพุทธกาล โดยในเคลปิตตชาดกกล่าวถึง พระโพธิสัตว์จะเดินทางไปเมืองยักษ์ได้ขอให้พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายทำพระปรีตต์ให้แล้วรับทราญและด้ายที่เสกด้วยพระปรีตต์ เพื่อนำไปเป็นเครื่องป้องกันอันตรายจากพวกยักษ์และนางยักษ์ณี ในระหว่างทาง⁷⁸ ในอาฎานาฎียสูตรกล่าวถึงท้าวเวสสวัณมหาราช มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วกล่าวอาฎานาฎียรักษาหรืออาฎานาฎียปรีตต์ ซึ่งมีเนื้อความเป็นคาถา นมัสการพระพุทธเจ้า 7 พระองค์ ทั้งที่เสด็จนิพพานไปแล้วและพระองค์ปัจจุบัน ถวายแด่พระพุทธเจ้าพร้อมทั้งกล่าวย่ำว่า เมื่อภิษุ ภิษุณี หรืออุบาสก อุบาสิกา ผู้หนึ่งผู้ใดรับเอาอาฎานาฎียปรีตต์นี้ไว้ดีแล้ว เล่าเรียน ท่องบ่นถูกต้องแล้ว ถ้ามีอมนุษย์กล่าวคือยักษ์ คนธรรพ์, กุมภณฺฑ, หรือนาค ผู้มีจิตคิดประทุษร้าย เดินตามภิษุ ภิษุณี หรืออุบาสก อุบาสิกา ที่กำลังเดินอยู่ หรือเข้าไปยืนใกล้ นั่งใกล้ นอนใกล้ ภิษุ เป็นต้น ที่ยืนอยู่ นั่งอยู่ หรือนอนอยู่ อมนุษย์ตนนั้น จะไม่ได้รับสักการะหรือเคารพ ในบ้านหรือในนิคมทั้งหลาย จะถูกห้ามเข้าอยู่ในราชธานีชื่อ อาพกมันทา ห้ามเข้าที่ประชุมของพวกยักษ์ พวกอมนุษย์ด้วยกันจะไม่แต่งงานด้วย ทั้งจะถูกพวกอมนุษย์ด้วยกันด่าบริภาษ จะถูกพวกอมนุษย์ด้วยกันเอาบาตรมาครอบหัวแล้วผ่าออกเป็น 7 เสี่ยง จะถูกกล่าวหาว่าไม่

⁷⁶ เสฐียร โกเศศ เห็นว่า คำว่า ตำนาน ในวลีว่า “เจ็ดตำนาน” หรือ “สิบสองตำนาน” แผลงจากคำว่า ตาณ แปลว่า ป้องกัน.

⁷⁶วินย. 7/26 - 27/11, อจ. จตุกก. 21/67/94.

⁷⁷พ. พ. 25/90/13.

⁷⁸ชา. อ. 2/241.

เชื่อฟังท้าวมหาราชทั้ง 4 , เสนาบดี และอำมาตย์ผู้ใหญ่ของท้าวมหาราช ในที่สุดจะถูกกล่าวหาว่าเป็นขบถต่อท้าวมหาราชทั้ง 4⁷⁹

ในสมัยพุทธกาลปรากฏมีการสวดพระปริตต์ เพื่อป้องกันอันตรายจากยักษ์ คือ ในอรรถกถาธรรมบท ภาคที่ 4 กล่าวถึงอวรุทธกยักษ์ ซึ่งได้บำรุงท้าวเวสสวัณ 12 ปี ได้พรจากท้าวเวสสวัณให้จับเอาเด็กที่เป็นบุตรชายของพราหมณ์ในเมืองสาวัตถีได้ แต่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้พราหมณ์ทำพิธี โดยนิมนต์พระภิกษุทั้งหลายไปสวดพระปริตต์ เพื่อให้เด็กปลอดภัยจากยักษ์ พราหมณ์จึงได้ทำมณฑปไปใกล้ประตูบ้าน และให้สร้างที่นั่งเล็ก ๆ 1 ที่ตรงกลาง เพื่อให้เด็กนอนแล้วปูอาสนะไว้ 8 ที่ หรือ 16 ที่ นิมนต์พระภิกษุไปนั่งสวดพระปริตต์ 7 วัน 7 คืน ติดต่อกันโดยไม่หยุดพัก ในวันที่เจ็ดพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปร่วมสวดด้วย ฝ่ายอวรุทธกยักษ์ครั้นเห็นพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สวดพระปริตต์ โดยมีเทวดาผู้สูงศักดิ์อื่น ๆ ร่วมฟังด้วย ก็เอาชีวิตเด็กไม่ได้จึงหนีไปเด็คนั้นปลอดภัย ได้ชื่อว่า อายุวัฒนกุมาร และมีอายุยืนถึง 120 ปี⁸⁰

กล่าวได้ว่า ในพระพุทธศาสนาถือว่าการสวดพระปริตต์เป็นวิธีป้องกันอันตรายจากยักษ์อย่างหนึ่ง เพราะการสวดพระปริตต์ คือ การนำคุณความดีทั้งหมดที่อยู่ในบทสวดพระปริตต์ เช่น การระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย และการแผ่เมตตาเป็นต้นมาเป็นที่ยึดพึ่งทางใจของผู้สวดอยู่เสมอ ทั้งยังเป็นการแสดงคุณเหล่านั้นแก่ผู้เป็นศัตรูหรือผู้ประสกร้าย เพื่อโน้มน้าวจิตใจของผู้นั้นให้เปลี่ยนใจ เลื่อมใส หรือเกิดความรักเมตตาต่อกันมากกว่าที่จะโต้ตอบด้วยความอาฆาตพยาบาท เป็นไปในทำนองที่ว่า เอาชนะความไม่ดี ด้วยความดี

บทบาทของยักษ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

ยักษ์มิใช่จะชั่วร้าย เป็นภัยต่อมนุษย์เสมอไป ยังมียักษ์หลายคนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถาว่า มีบทบาทในทางที่ดี เป็นผู้ไฝ่ธรรม นับถือพระพุทธศาสนามาแต่เดิม หรือเป็นผู้ชั่วร้าย โหดเหี้ยม กินเนื้อมนุษย์ แต่ภายหลังเมื่อได้รับฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็กลับประพฤติตนเป็นยักษ์ที่ดี เลื่อมใสในพระพุทธองค์

⁷⁹ที. ปา. 11/208 - 214/209 - 218.

⁸⁰พระพุทธโฆสะ, ธรรมปทฎฐกถา (จตุตถุ โภโค) หน้า 114 - 115.

และบทบาทของยักษ์เหล่านี้ได้มีส่วนช่วยส่งเสริมพระพุทธศาสนาในหลายทางด้วยกัน ดังนี้

1. การช่วยเหลือพระพุทธเจ้าในการประกาศพระศาสนา ยักษ์บางคนเป็นผู้สนใจในธรรม เมื่อมีโอกาสได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า จึงเลื่อมใส พร้อมทั้งชักชวนยักษ์เหล่านี้ให้นับถือพระรัตนตรัย เช่น สาตาคิริยักษ์ เกิดเป็นยักษ์ที่ป่าหิมวันต์ชักชวนเหมวตยักษ์ผู้เป็นยักษ์สหายให้เข้าฟังธรรม ด้วยการอธิบายถึงลักษณะของพระพุทธรูปต่าง ๆ จนในที่สุดยักษ์ทั้งสองได้สำเร็จโศดาบัน และภายหลังได้มีส่วนช่วยในการประกาศพระพุทธศาสนา ด้วยการแสดงคุณของพระรัตนตรัยในสมาคมของยักษ์เสมอ⁸¹ นอกจากนี้ยักษ์ทั้งสองยังชักชวนยักษ์เหล่านี้ที่ดุร้าย เช่น สุจิตโถมยักษ์, ขรยักษ์ และอาฬวกยักษ์ ให้เลื่อมใสเป็นพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะอาฬวกยักษ์ได้ประกาศว่า จะเที่ยวไปสู่เมืองและบ้านต่าง ๆ เพื่อช่วยประกาศคุณของพระพุทธเจ้าและพระธรรม⁸²

ในอัมพวิสูตรกล่าวถึง วชิรปาณียักษ์ แปลงกายให้มีรูปร่างที่น่ากลัว ถือก้อนเหล็กใหญ่ที่มีไฟลุกโพลง ยืนอยู่บนอากาศ เพื่อจะขู่อัมพวิมานพผู้เป็นศิษย์ของโปกขรสาติพราหมณ์ ผู้ทะนงตนว่าเป็นผู้รอบรู้ ให้คลายทิฏฐิอ่อนน้อมต่อพระพุทธเจ้า เพราะมานพนี้มาทูลถามปัญหา เมื่อพระพุทธองค์ทรงวิสังขนาแล้วตรัสถามปัญหาต่อ ถึงเรื่องโคตรชาติของเขา มานพไม่ยอมทูลตอบเพราะความละอาย⁸³

จะเห็นว่า บทบาทของวชิรปาณียักษ์นี้ มีส่วนช่วยพระพุทธเจ้าทางอ้อมในการประกาศพระศาสนาให้เป็นไปด้วยดี โดยการข่มขู่ผู้ที่มีทิฏฐิแรงกล้า ไม่เคารพต่อพระพุทธองค์ให้คลายทิฏฐินั้น ถึงแม้วิธีการของยักษ์อาจจะเป็นไปในทางก้าวร้าว นำหวาดเสียวอย่างยิ่งตามลักษณะของยักษ์

ข้อมูลเหล่านี้แสดงว่า ยักษ์มีบทบาทในการช่วยประกาศพระศาสนา โดยการชักชวนยักษ์เหล่านี้ที่ดุร้ายให้เลื่อมใสในคุณของพระรัตนตรัย และยังมียักษ์อื่น ๆ ที่ต่อมาได้นับถือพระพุทธศาสนาและมีส่วนช่วยเกี่ยวประกาศพระศาสนาอีกทางหนึ่ง

⁸¹พระพุทธโฆสะ, ปรมัตถโคติกาย นาม ขุททกนิกายภูตกถาย สุตตนิปาตวณฺณนา ปฐโม ภาค หน้า 227 - 235.

⁸² ส. ส. 15/846/316.

⁸³ ที. ส. 9/152/124.

2. การช่วยเหลือให้กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาถูกล่วงไปด้วยดี ใน อรรถกถาขุททกนิกาย อปทาน มีบทบาทของยักษ์ที่ได้ช่วยเหลือกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาให้สำเร็จถูกล่วงไปด้วยดีว่า ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่า ปทุมุตตระ ยักษ์ชื่อ อภิสัมมัตตะกะ ได้ทำการอารักขาหมู่ชนที่มาไหว้พระสถูปเจดีย์ อันบรรจพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า โดยการถือธงในอากาศ ทำการประทักษิณรอบพระเจดีย์⁸⁴

3. การชื่นชมสคติ พระภิกษุ พระภิกษุณีที่ปฏิบัติธรรม พระภิกษุ หรือ พระภิกษุณีที่เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบในพระพุทธศาสนา นอกจากจะเป็นที่เคารพเลื่อมใสของคนทั่วไปแล้ว ยังเป็นที่ชื่นชมยินดี นับถือ ของมนุษย์ เช่น ยักษ์ เป็นต้น โดยยักษ์ที่มีบทบาทในการสคติ สรรเสริญ พระภิกษุ พระภิกษุณีผู้ปฏิบัติธรรมคือ

ทิมพรชนยักษ์ ผู้เป็นยักษ์เสนาบดีของท้าวเวสสวัณ ในระหว่างเดินทางไปทำธุระที่ท้าวเวสสวัณใช้ให้ทำ พบพระเถระทั้งหลาย คือ พระอนรุทธเถระ, พระนันทิยะ และพระกิมิละ กำลังปฏิบัติธรรมในป่าจูพโคสิงคสาถวัน มีใจชื่นชมยินดี ได้ประกาศคุณของพระเถระทั้งหลาย มีความเป็นผู้มีศีล ถึงพร้อมด้วยอาจารย์ รวมทั้งกัลยาณธรรมแก่ชาววัชชี ตลอดจนงมมเทวดาที่สิงสถิตย์อยู่ต้นไม้และภูเขาให้ไต่ขึ้นไปจนถึงอกนิภูฏพรหมโลก⁸⁵

ในสังยุตตนิกาย สคาถวรรคกล่าวว่ายักษ์คนหนึ่งในกรุงราชคฤห์เห็นพระภิกษุณีชื่อว่า สุกกา มีบริษัทใหญ่แวดล้อมแสดงธรรมอยู่ เกิดความเลื่อมใสได้ไปจากถนนนี้ไปยังถนนโน้น จากตรอกนี้ไปตรอกโน้น กล่าวชื่นชมการแสดงธรรมของพระภิกษุณีนั่นว่า

มนุษย์ทั้งหลาย ในกรุงราชคฤห์ ไม่เข้าไปนั่งใกล้สุกกาภิกษุณีผู้แสดงอมตบท มัวทำอะไรกันอยู่ เป็นผู้ประจูดึมน้ำผึ้งหอมแล้วก็นอน ก็แลอมตบทนั้นใครจะคัด

⁸⁴ พระพุทธโฆสะ, วิสุทธิชนวิลาสินียา นาม ขุททกนิกายฎฐกถาย อปทานวณฺณนา ทูติโย ภาค หน้า 45.

⁸⁵ พระพุทธโฆสะ, ปปญฺจสุทฺถนียา นาม มชฺฌิมนิกายฎฐกถาย มุตฺตปณฺณาสทวณฺณนา ทูติโย ภาค ข้อ 331 หน้า 151 - 152.

ค้ำไม้ได้ เป็นของไม้ได้เจือปรุง แต่มีรสโอชา ผู้มีปัญญาคงได้ดื่ม อมตรรรรม เหมือนคนเดินทางได้ดื่มน้ำฝนฉะนั้น⁸⁶

และยังได้สรรเสริญอุบาสกคนหนึ่งที่ถวายอาหารแก่สุกกากิกษุณีว่า เป็นผู้ถวายอาหารแก่กิกษุณีผู้หลุดพ้นจากกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวง⁸⁷ นอกจากนี้ยังมีอีกคนหนึ่ง เลื่อมใสในจีราภิกษุณี ได้ชื่นชมอุบาสกที่ถวายจีวรแก่กิกษุณีนั่นว่า เป็นผู้ที่มีปัญญาได้ประสบบุญมาก เพราะถวายแก่ผู้หลุดพ้นจากกิเลสเช่นเดียวกัน⁸⁸

จากข้อมูลดังกล่าวสรุปได้ว่า ยักษ์จะนิมนต์บถ และกล่าวสรรเสริญ สดุดี พระภิกษุหรือพระภิกษุณีที่เป็นผู้ประพตติดี เป็นพระอริยะ บทบาทที่แสดงออกของยักษ์นี้ ได้ชื่อว่ามีส่วนช่วยส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เป็นที่เคารพเลื่อมใสแพร่หลายยิ่งขึ้นไป ทำให้คนทั่วไปได้ทราบถึงคุณของพระพุทธศาสนาว่า แม้แต่มนุษย์จำพวกยักษ์ก็ยังเลื่อมใส ผู้ปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา ถึงแม้จะเป็นคนธรรมดาแต่ถ้าเป็นผู้ประพตติปฏิบัติธรรมโดยชอบ ยักษ์ก็เลื่อมใส อนุโมทนา ชื่นชมยินดี

4. การสนับสนุนอุบาสก, อุบาสิกาให้บรรลุนิพพาน

บทบาทของยักษ์ที่สนับสนุนอุบาสก, อุบาสิกาให้บรรลุนิพพาน มีตัวอย่างดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถาว่า ในการเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าครั้งแรกของอนาถปิณฑกเศรษฐีนั้น พระวินัยปิฎก จุลลวิภังค์ กล่าวไว้อย่างละเอียดว่า เมื่อเศรษฐีได้ยื่นพระกิตติศัพท์ของพระพุทธเจ้า จึงคิดจะไปเข้าเฝ้า ในคืนหนึ่ง เศรษฐีได้ลุกขึ้นถึง 3 ครั้ง เพราะเข้าใจว่าสว่างแล้ว ครั้งที่ 4 จึงเดินออกไปนอกพระนคร ทางประตูป่าสี่วัน ครั้งนั้นแสงสว่างหายไป ความมืดปรากฏแทน เศรษฐีเกิดความกลัว ความหวาดเสียว ความขนพองสยองเกล้า สิวักยักษ์ ได้ปรากฏร่างขึ้น เปล่งเสียงปลอบโยนให้เศรษฐีเกิด

⁸⁶ ส. ส. 15/833/313

กิมเม กตา ราชคเห มนุสตา

มรุปีดาว เสขเร

เข สุกกั น ปยิรปาสนติ

เทสเสนดี อมต ปท

คณจ ปน อปปฏิวานิช

อเสนนโกมชว

ปีวนติ มณเญ สปปณญา

วลาหกมิว ปนุถตุติ ฯ

⁸⁷ เล่มเดียวกัน ข้อ 835 หน้า 314.

⁸⁸ เล่มเดียวกัน ข้อ 837 หน้า 314.

ความกล้าในการที่จะไปเข้าเฝ้า โดยเปรียบเทียบว่า ถึงแม้ช้าง, ม้า, รถที่เทียมด้วยม้า อัสตร, และสาวน้อยที่ประดับด้วยต่างหูเพชร อย่างละ 1 แส่น ก็ไม่ถึงเสี้ยวที่ 16 แห่ง การก้าวไปข้างหน้าเลย จนในที่สุดอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าฟังธรรม ได้บรรลุโสดาปัตติผล⁸⁹

ในส่วนของอุบาสิกานั้น ยักษ์มีส่วนช่วยทำให้อุบาสิกาได้บรรลุธรรม ดังที่ท่านแสดงไว้ในอรรถกถาเหมวตสูตรว่า อุบาสิกาชื่อ กาฬี ในกรุงราชคฤห์ ในวันนักษัตรประจำเดือนอาสาฬหะ ขึ้นสู่ปราสาท เปิดหน้าต่าง ยืนรับลมอยู่ ได้ฟังการสนทนากันถึงเรื่องพระพุทธคุณ ของสาตาคิริยักษ์กับเหมวตยักษ์ เกิดปีติมีพุทธคุณเป็นอารมณ์ ได้บรรลุโสดาปัตติผล ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงตั้งนางไว้ ในตำแหน่งผู้เป็นเลิศแห่งอุบาสิกาทั้งหลายที่เลื่อมใสในการฟัง⁹⁰

จากบทบาทของยักษ์ที่แสดงออกทั้ง 2 เรื่อง คือ การพูดให้กำลังใจจนเกิดความกล้า ในการที่จะทำความดี หรือการพรรณนาคุณของพระพุทธเจ้าให้ได้ยิน ล้วนมีส่วนช่วยให้อุบาสกและอุบาสิกาได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลโดยทางอ้อม จึงนับว่ายักษ์เหล่านี้เป็นผู้ส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง

นอกจากนี้สำหรับผู้ที่ได้ทำบุญไว้ในชาติก่อน ยักษ์ก็มาช่วยเหลือโดยการช่วยเฝ้ารักษาทรัพย์สมบัติให้ เช่น ยมโมลียักษ์พร้อมทั้งยักษ์อีก 6 คนเป็นต้น ที่มาเฝ้าคุ้มครองบ้านทั้ง 7 ของโชติกเศรษฐีไม่ให้ใครมาแย่งชิงขุมทรัพย์ ต่อมาเมื่อพระเจ้าอชาตศัตรู จะเสด็จไปยึดบ้านของเศรษฐี ยักษ์เหล่านี้ ได้ช่วยกันขัดขวางไว้ไม่ให้ยึดไปได้⁹¹

บางครั้งยักษ์ก็ได้ช่วยเหลือคนดี ดังเช่น ยักษ์คู่ร้ายกินเนื่อมมนุษย์ 2 คน ที่ช่วยเหลือพระเจ้ามหาสีวลราช ผู้เป็นพระโพธิสัตว์ ยึดราชสมบัติคืนจากพระเจ้าโจรราช⁹²

⁸⁹วินย. 7/245/104.

⁹⁰พระพุทธโฆสะ, ปรมัตถโชติกาย นาม ขุททกนิกายภูฏกถาย สุตตนิปาตวณฺณา ปฐโม ภาค ข้อ 168 หน้า 238.

⁹¹พระพุทธโฆสะ, ฌมมปทภูฏกถา (อภูฏโม ภาค) หน้า 166 - 167, 180.

⁹²ชา. อ. 36/47 - 48.

บทบาทของยักษ์ในฐานะทูตของพระยม

พระยมเป็นเทพแห่งความตาย พระพุทธศาสนามีความเชื่อว่า เมื่อบุคคลเป็นพระอรหันต์หรือเข้าสู่นิพพานแล้ว จะหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดและหนีพ้นจากอำนาจของพระยม ส่วนผู้ที่ยังไม่บรรลุนิพพานหรือยังไม่เข้าสู่พระนิพพาน ยังต้องเวียนว่ายตายเกิด และอยู่ในอำนาจของพระยม เพราะพระยมเป็นเทพเจ้าผู้เป็นใหญ่ประจำโลกของสัตว์นรก เมื่อคนตาย นายนิรยบาลที่ทำหน้าที่เป็นทูตและบริวารของพระยมจะจับแขนผู้ตาย จูงไปเฝ้าพระยม และกล่าวโทษผิดของผู้ตายที่ได้เคยกระทำไว้ เพื่อให้พระยมได้พิจารณาพิพากษาโทษ⁹³

ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาปรากฏข้อความว่า บางครั้งยักษ์ก็ทำหน้าที่เป็นทูตของพระยม นำผู้ที่ทำกรรมชั่ว ไปให้พระยมลงโทษในนรก หรือมาลงโทษคนทำชั่วให้สมควรแก่กรรมที่ทำไว้ เช่น ในอรรถกถาเรวดีวิมานวัตถุ กล่าวถึงอุบาสกชื่อนันทิยะ ในเมืองพาราณสี เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา เป็นทายก เป็นทานบดี เป็นผู้บำรุงพระสงฆ์ แต่เขามีภรรยาชื่อเรวดี เป็นคนไม่มีศรัทธา ไม่ให้ทาน เมื่อนันทิยะ อุบาสกตายไปแล้วเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ส่วนนางได้ถวายทานโดยไม่เคารพและคำบริภาษภิกษุสงฆ์ ท้าวเวสสวัณจึงบัญชาให้ยักษ์ 2 คนไปจับนางเรวดี พาไปคูวิมานและสมบัติของนันทิยะอุบาสก แล้วนางนางไปสู่ นรก ต่อจากนั้น บุรุษของพระยม ได้จับนางโยนลงไปในอุสสทนรกที่เต็มไปด้วยคูดและมูตร ของไม่สะอาด ถึกได้ชั่วร้ายบุรุษ มีนายนิรยบาลคอยตัดมือ ตัดเท้า หูจมูก และยังมีฝูงกามารุมจิกกิน นางเรวดีถูกเผาไหม้ในนรกนั้นถึงพันปี⁹⁴

นอกจากนี้ยังมียักษ์ที่มาลงโทษคนทำชั่ว เช่น ในอรรถกถาเวณสาชชาดก มีเรื่องของพระเจ้าพาราณสีพระนามว่าพรหมทัต เป็นผู้กักขฬะ หยาบช้ำ ทารุณ ปรารธนาจะเป็นพระราชอาแต่ผู้เดียวในชมพูทวีป อาศัยการยุยงจากปิงคิยปุโรหิต จึงได้แย่งชิงราชสมบัติในชมพูทวีปทั้งสิ้น จับพระราชามา 1,000 องค์ แล้วให้ควักพระเนตรปลง

⁹³ อัญชลี จิตรสุคนธ์, “พระยม ในวรรณคดีสันสกฤต บาลี ไทย” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 37.

⁹⁴ พระธรรมปาละ, ปรมตฺถทีปนียา นาม ขุทฺทกนิกายกฺกุฎกถาย วิมานวตฺถวณฺณนา ข้อ 862 หน้า 255 - 256.

พระชนม์ทั้งหมด ต่อมาเมื่อมียักษ์ชื่ออัชชิสกตะ มาควักพระเนตรเบื้องขวาของพระราช
พระองค์นี้ ทำให้เกิดทุกข์เวทนาจนสิ้นพระชนม์⁹⁵

สรุปว่า ยักษ์มีบทบาทเป็นทูตของพระยม นำผู้ที่ทำกรรมชั่วไปให้นาย
นิรบาลผู้เป็นบรูษของพระยมลงโทษตามความผิด ที่ผู้้นก่อกำขึ้น หรือไปลงโทษผู้ทำ
กรรมชั่วนั้นด้วยตนเอง ในตัวอย่างทั้ง 2 เรื่องดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นถึงบทบาทของ
ยักษ์ ที่เป็นผู้ผลัดความยุติธรรม และมีใจรักความเป็นธรรม

ดังที่ได้พรรณามาทั้งหมดนั้น จึงสรุปได้ว่า ลักษณะของยักษ์ที่ปรากฏในพระ
ไตรปิฎกและอรรถกถา มีทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ตามผลของกรรมที่ยักษ์แต่ละ
คนได้ทำมา แต่เมื่อว่าโดยลักษณะเด่น ๆ เช่น กำเนิด ที่อยู่ ฤทธิ์ความสามารถ และ
ลักษณะทางปัญญาแล้ว ยักษ์จัดอยู่ในจำพวกของเทวดา หรือกึ่งเทวดา ที่มีอำนาจและ
ความพิเศษเหนือมนุษย์ทั่วไป ความสัมพันธ์ของยักษ์กับมนุษย์ ตามความเชื่อของคนใน
สมัยก่อนพุทธกาล หรือในพุทธกาล มักจะเป็นไปในทำนองที่ว่า ยักษ์เป็นศัตรูที่ชอบ
กินมนุษย์ คอยมารบกวนหรือเบียดเบียนด้วยประการต่าง ๆ จึงเกิดมีความเชื่อในการหา
วิธีป้องกันให้พ้นจากอันตรายของยักษ์ เช่น การสวดพระปริตต์ เป็นต้น

ในส่วนของพระพุทธศาสนานั้น ยักษ์เข้ามาเกี่ยวข้อง และมีบทบาทเป็น
พุทธศาสนิกชนที่ดี ช่วยเหลือพระพุทธเจ้าในการประกาศพระศาสนา และมีส่วนช่วย
ส่งเสริมพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ นอกจากนี้ยักษ์ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ยัง
มีบทบาทเป็นทูตของพระยม และเป็นผู้มาลงโทษคนทำความชั่ว

⁹⁵ ชา. อ. 38/428.